

A közigazgatási nyilvántartások fogalma, megőrzése, selejtezése

Az egykor papíralapon, mára elektronikusan vezetett közigazgatási nyilvántartások (adatbázisok, szakrendszerek) maradandó értékű irat volta, illetve az irattári terven kívüli selejtezése máig ható problémákat vet fel. Az első nyilvántartások alapját hazánkban az adózási alapú és a katonai nyilvántartások képezték. A jobbágyösszeírások a megyei szabályrendeleteken alapultak, melyek persze alkalmi nyilvántartások voltak, időszakonkénti újra felvétellel.¹ Kiemelendők az 1715-ös és 1720-as országos jobbágyösszeírások, melyek ma digitalizálva, adatbázisba szervezve kutathatók.²

A községek tisztségviselői által készített nyilvántartások a 18. századra vezethetőek vissza, de ezek még nem voltak összetettek és bonyolultak, sok esetben az írástudás hiánya is hátráltatta azok folyamatos vezetését.³

A községi és a körjegyzők részére kiadott ügyviteli szabályzat a jegyző feladatává teszi a különféle nyilvántartások vezetését vagy vezetésének felügyeletét. A jegyző kötelessége volt a községben vezetendő összes nyilvántartásról jegyzéket felvenni és ebbe az előforduló változásokat bejegyezni.⁴ A járási főszolgabírók sem mentesültek a nyilvántartások vezetése alól, esetenként a megye a központi rendelkezéseken túl további nyilvántartások vezetését is elrendelte, melyek egyike-másika fennmaradása esetén ma a történeti kutatások értékes forrásbázisa.⁵

A két világháború közti időszak szakirodalma nem egységes a vezetett/vezetendő nyilvántartások mennyiségét illetően. Fluck Adrás 1936-ban írt tanulmányában 120 féle vezetendő, de csak 95 ténylegesen felvett községi nyilvántartást említ.⁶ Mártonffy Károly

¹ Pl. Trencsén megye 1668. évi statútuma. Kolosváry–Óváry: Corpus Statutorum Hungariae municipalium IV. 1. 360. Nyitra megye 1609-ben, u.o. IV. 1. 117, 1748-ban. Veszprém megye V. 1. 569.

² https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1715_-evi-orszagosszeiras és https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1720_-evi-orszagosszeiras (Utolsó letöltés:

³ Csizmadia 1953. 316.

⁴ 126.000/1902. B.M. számú rendelet. Ügyviteli szabályzat a községi és körjegyzők részére. 64. §. Belügyi Közlöny VII. évf. 19. sz. 1902. november 10. II. sz. melléklet. 1–42.

⁵ Így Abaúj-Torna vármegye 1912-es szabályrendelete a törvényben előírt nyilvántartások vezetésén túl a következők meglétét írta elő: 1. fegyelmi és rendbírságok, 2. külföldi útlevelek, 3. igazolási jegyek, 4. tolonc és kényszerútlevelek, 5. politikai jogaik gyakorlása alól felfüggesztett egyének, 6. tüzesetek, 7. cselédlányok, 8. idegen hatóságok kiállította cselédkönyvek nyilvántartása, 9. erdőőrök, 10. mezőőrök eskütétele, 11. véleményezett halászati jegyek, 12. vadászati kihágásban elítélt egyének, 13. ragályos emberi betegségek, 14. ártatlansági bizonyítványok (tüzesetknél), 15. zeneengedélyek, 10. segédjegyzők, 17. anyakönyvvezető-helyettesek, 18. záróra, meghosszabbítási engedélyek, 19. építkezési engedelmek, 20. tenyészlozállítási igazolványok és 21. hivatali leltári tárgyak nyilvántartása.

⁶ Fluck 1936. 107.

szerint egy községi jegyzőnek mintegy 212 féle nyilvántartást kellett vezetnie. Elnevezésük különbözött (lajstrom, törzskönyv, kimutatás, anyakönyv, főkönyv, összeírás stb.), de tartalmuk szerint általánosságban nyilvántartásoknak tekintették azokat. A nyilvántartás egzakt fogalmi meghatározásának hiánya miatt azok egymástól való elhatárolása vitatható volt.⁷ Mártonffy megállapítja, hogy amennyiben a 212 féle nyilvántartástömegből kivesszük a napi folyamatos igazgatást szolgáló feljegyzéseket, még mindig 104 szorosabb értelemben vett nyilvántartás maradt.⁸ A Magyar Közigazgatás a községi jegyzői munka tehermentesítése során idéz egy a községi adminisztráció tehermentesítését célzó belügyminisztériumi átiratból, ami szerint 286 könyv- vagy füzeteszerű nyilvántartást vezettek egy községnél, amelyek a felvételükre fordított időtartam szempontjából is jelentősen különböztek egymástól: volt amelyik évi néhány percet vett igénybe, volt amelyik évi egy-két heti feladatot adott.⁹ Csizmadia Andor a korszakra visszatekintő tanulmányában 133, községekben vezetett nyilvántartást sorol fel.¹⁰

Jogszabály a kérdéskört először 1948-ban rendezte, mégpedig a törvényhatóságok és a községek (megyei városok) által vezetendő nyilvántartások körének megállapítása tárgyában kibocsátott 12.330/1948. Korm. sz. rendelet, mely 1949. január 1-jétől lépett hatályba. A III. melléklete tartalmazta a kötelezően vezetendő 78 féle községi nyilvántartást. A rendeletben meghatározottakon túl új nyilvántartás vezetését csak jogszabály írhatta elő.

A rendelet hatályba lépte után a korábban vezetett nyilvántartások egy része a községekben valamely szekrény aljába került, s „csak hosszas érdeklődés után emlékezik valaki, hogy ilyenek is vannak” – írja Csizmadia Andor 1953-ban.¹¹ Vélhetően a tovább már nem vezetett papíralapú nyilvántartások egy része a zúzdában végezte, míg jó esetben egyes példányok levéltárakba kerülhettek. A szerző egyenként értékeli az 1948-ban vezetni elrendelt 78 nyilvántartást. Néhányat kiemelek példaképp: „Az 1937. december 31-i határokon kívül eső területről visszatért közalkalmazottokról nyilvántartást vezetni ma már nem kell. Ez egy átmeneti intézkedés volt, amely minden aktualitását elvesztette.”¹² „Kóbor cigányok

⁷ A korban mértékadónak tekinthető Révai lexikon is röviden és szűkkörűen értelmezve intézi el a nyilvántartás fogalmát. „Nyilvántartás (evidentia): általában a felek neveinek, határnapoknak, hivatalos tennivalóknak, megkeresések teljesítésének megfelelő jegyzékek (mutatókönyvek, scontro könyvek) segítségével szemmeltartása a végből, hogy elrendelt hivatalos tennivaló a kellő időben el ne maradjon. Különszerű célt szolgálnak a központi Ny.-ok, amilyenek a központi kir. statisztikai hivatalnál és az országos bűnügyi nyilvántartó hivatalnál vannak berendezve.” Révai nagy lexikona, Mons–Ottó 1916. 599.

⁸ Mártonffy 1939. 182–183.

⁹ Általános közigazgatás – Községi ügyek – A községi jegyzői iroda tehermentesítése. (Szerkesztőségi cikk.) Magyar Közigazgatás, LIV. évf. 40.sz. 1936. október 4. 2–3.

¹⁰ Csizmadia 1953. 316.

¹¹ Csizmadia 1953. 320.

¹² Csizmadia 1953. 320.

nyilvántartására¹³ községi vonalon nincs szükség. Szocialista típusú államban ez a kérdés nem jelenthet nyilvántartási problémát, amennyiben pedig igen, az rendőrségi, nem községitanácsi kérdés.”¹⁴

Egy 1952-ben megjelent tanulmány tovább szorgalmazta a nyilvántartások számának csökkentését, felemlítve, hogy még a „Ferenc József alatti időkben” elrendelt nyilvántartásokat is vezetni kellene, amely „bürokratikus nyilvántartások még mindig ott porosodnak a tanácsházákban. Őrzik őket, mint valami ereklyét, külön erre a célra készült karton-nyilvántartó dobozban.”¹⁵ A szerző 27 megszüntetni javasolt nyilvántartást sorol felé, köztük a legrégebbi az óvodaköteles gyermekek törzskönyve volt, melynek vezetését 1892-ben rendelték el.¹⁶

A felülvizsgálat eredményeképp a 7/1952. BM sz. utasítás rendelkezett a községi tanácsoknál vezetett egyes elavult, községi feladatkörbe már nem tartozó nyilvántartások megszüntetéséről, összesen 26 db, 1892–1948 közt vezetni elrendelt nyilvántartásról és azoknak irattárba tételét írta elő.¹⁷ A Fővárosi Tanács 1952-ben rendelkezett a kerületi tanácsok felé a megszüntetett nyilvántartások levéltári őrizetbe adásáról,¹⁸ A rendelkezés végrehajtásáról sem nyomot, sem levéltárba került nyilvántartást nem sikerült fellelnem. A Győr-Sopron Megyei Közlevéltár a helyszíni ellenőrzések során előkerült iratok alapján jegyzéket tett közzé a községeknél található iratokól, melyben külön listázták a nyilvántartásokat, 27 félét találtak, de nem mindet sorolták fel.¹⁹

További kutatásra érdemes kérdés, mennyi maradt fenn és került levéltárakba ezekből a nyilvántartásokból, amelyek a társadalmi változásokról rendkívül fontos adatokkal szolgálhatnak.²⁰ A területi állami levéltárak alapelejtárainak készítésénél a korábban említett és

¹³ Vezetését elrendelte a 15.000/1916. BM Eln. rendelet.

¹⁴ Csizmadia 1953. 321.

¹⁵ Kovacsics 1952. 367.

¹⁶ 44.000/1892. VKM. I. u. t. 1. §. Valamennyi kir. tanfelügyelőhöz a kisdédovási törvény végrehajtására vonatkozó „Utasítások” tárgyában. 44.000/1892. sz. Néptanítók Lapja XXV. évf. 1892. 802–810.

¹⁷ A belügyminiszternek és a Központi Statisztikai Hivatal elnökének 7/1952. BM. sz. együttes utasítása az egyes községi nyilvántartások megszüntetéséről. Belügyi Közlöny II. évf. 56. sz. 1952. október 5. 908.

¹⁸ Megszüntetett községi nyilvántartások levéltári őrizetbe adása. 13/39/2/1952. titk. sz., A Budapesti Városi Tanács Hivatalos Közlönye. II. évf. 20. sz. 1952. december 27. 3. és BFL XXIII. 103.a.13. 13/39/2/1952. Titk. ikt. sz.

¹⁹ Balázs 1952. 56–57.

²⁰ A vármegyei kollégák körében végzett saját felmérésem alapján a megszüntetett nyilvántartások – ha egyáltalán vezették őket – külön tételként nem kerültek levéltárba, esetleg az iratok közt lappanganak.

azon is túlnyúló tartalmú, iratokhoz be nem sorolható nyilvántartásokat egy külön „vegyes nyilvántartások”²¹ csoportba javasolták beosztani.²²

A mindig előtérbe kerülő „racionalizálás” ellenére új községi nyilvántartási feladatok is keletkeztek, így 1952-ben egy új BM utasítás előírta a községi tanács VB elnökhelyettese feladatáént, hogy nyilvántartást vezessen azokról a gyámhatósági felügyelet alatt álló kiskorúakról és gondnokoltakról, akik a községben laknak, továbbá az állami gondozásba vett olyan a kiskorúakról, akiknek tartására kötelezett hozzátartozói laknak a községben.²³ Egy 1954-es cikk szerzője a nyilvántartások számának újbóli emelkedését állapítja meg.²⁴ Egy évtizeddel később további növekedésről tudósít egy szaklap, a felmérések alapján a községekben összesen 270 féle nyilvántartást vezettek. A szám községenként 47 és 207 között mozgott, mivel nem mindenhol és nem ugyanazon nyilvántartásokat vezették, sok esetben nem is jogszabályokra, hanem belső utasításokra alapozva.²⁵ Baranya megyében a járási tanács vb titkársága és szakigazgatási szervei 199 nyilvántartást és 44 úgynevezett adattárat vezettek.²⁶

Az 1960-as évek végére Magyarországon is megjelent a nyilvántartások gépesítésének igénye. Egy 1972-es tanulmány leszögezi: „Korszerűsíteni kell a nyilvántartások vezetését perem- és réslyukkártyák, illetőleg gépi eszközök alkalmazásával.”²⁷ A nyilvántartások lassan elkezdtek átalakulni, eleinte lyukkártyás rendszerek segítségével, később számítógépek igénybevételével. A Tanácsigazgatási Szervezési Intézet 1973-ban megvizsgálta a korszerűsítési lehetőségeket. A tanácsi szerveknél vezetett nyilvántartások száma a községekben ekkoriban általában 60–70, nagyközségekben 90–120, városokban 250–300 között mozgott.²⁸ A Vas Megyei Tanács a felnőttvédelmi szociális gondoskodással kapcsolatos 15 féle vezetendő nyilvántartást tette át egy A/4-es méretű peremlyukkártyára. A gondoskodásban részesültekről minden információ egy kartonon szerepelt és újabb

²¹ Vegyes nyilvántartások: Büntetett előéletűekről. – Beszálló vendégekről. – Bűnjelekről és lefoglalt tárgyakról. – Elmebetegekről, némákról, vakokról, nyomorékokról. – Elhullott állatokról. – Elkobzott és leölt állatokról. – Egyesületekről. – Fejgombásbetegekről. – Fertőző betegségekről. – Gazdasági cselédkönyvekről. – Gazdasági és házi cselédekről – Golyvás iskolás gyermekekről – Gyárakról, ipartelepekről, műhelyekről, malmokról/ szikviz üzemekről, téglagyárakéról és cséplőgépekről – Gyógyászati segédeszközökről – Halva születettekről és elvetéltekről. – Illetőségi bizonyítványokról – Italmérési engedélyekről, – Jegyzői magánmunkálatokról – Kóbor cigányokról – Lelencékről. – Magán dajkaságba adott gyermekekről – Mészáros és hentes iparosokról, mező és hegyőrökről. – Munkás igazolványokról. – Munkást kereső munkaadókról. – Munkát kereső munkásokról ^Politikai joguktól megfosztottakról. – Próbára bocsátott fiatalokokról. * Pénztári könyvekről és naplókról. – Trachomás betegekről stb. Nyilvántartások nyilvántartója.”

²² Oltvai–Vörös–Balázs 1957. 449.

²³ A belügyminiszter 10/1952. B. M. számú utasítása a gyámhatósági eljárás szabályozása tárgyában. 17. §. Belügyi Közlöny, 1953. január 6., Rendkívüli szám.

²⁴ Beér 1954. 53.

²⁵ Varga 1966. 872.

²⁶ Mihály 1967. 252.

²⁷ Kovacsics 1972. 1094.

²⁸ Raft 1973. 64.

nyilvántartások vezetésére nem volt szükség. A gyámhatósági nyilvántartások terén is elegendőnek bizonyult egy A/4-es peremlyukkártya.²⁹

Ma már tudjuk, hogy a lyukkártyás nyilvántartások rövid ideig tündökölhettek csak, a 80-as évek elején hamar a számítógép veszi át az uralmat, de a lyukkártyás rendszerek bevezetése idején a számítógépes (informatikai alapú) nyilvántartások máig tartó menetelése még nem volt látható. Annyi bizonyos, hogy a lyukkártyán rögzített hazai nyilvántartások levéltárakba nem kerültek, de ha kerültek is volna, akkor éppúgy csak emlékként, mint a hazai levéltári lyukkártyás nyilvántartási kezdeményezések iratai. A salgótarjáni levéltárban 1974/75-ben megkezdték az 1950–1959 közötti tanácsi iratok perem-lyukkártyára való átvitelét.³⁰ A Heves Vármegyei Levéltár muzeális emlékként őrzi a korábbi nagyívű elképzelések eredményeképp született lyukkártyás nyilvántartások maradványait.³¹ A korai időszakok szalagos tárolóegységeire mentett számítógépes nyilvántartásai is az enyészetű lettek, amíg a papíralapú nyilvántartások az irattárak részét képezték – legalább elvben –, addig a számítógépes alapú megoldások már kikerültek onnan.

Az 1980-as évek közepén ismét újra előtérbe került a tanácsi nyilvántartások korszerűsítésének kérdése. A tanácsi feladatellátás során jelentős információmennyiség gyűlt össze, amit részben a közigazgatás felső szervei részére továbbítottak. Területi szintről érkezett a központi közigazgatás felé az információk mintegy 40 %-a, melyek nélkülözhetetlenek voltak az állam működéséhez.³² A sokszínűség egyik oka a nyilvántartás fogalmának eltérő értelmezéséből adódott.³³ Az irattári tervek nem minden esetben tartalmazták a tanácsoknál vezetett nyilvántartások megőrzésére-selejtezésére vonatkozó kitételeket. Egy 1985-ben megjelent tanulmány szerint a 80-as években a községi tanácsok 70-90 darab nyilvántartást vezettek, ennek 90 %-a jogszabályi előíráson alapult, a nagyközségi tanácsok 140-150 darabot, melynek 80-87 %-a jogszabály alapján vezetett, a városok 150-170 darabot, amiből 73-87 %-ot jogszabály alapján, a megyék pedig 250 darabot, 72 %-ot jogszabályi előírás alapján. Összességében 70–90 %-át a nyilvántartásoknak jogszabály alapján vezették, az iratok, adatok nagy részét dosszié-rendszerben tárolták, kartonokon, szállólapokon³⁴ esetleg peremlyukkártyán vezették.³⁵

²⁹ Bonczó-Kiss, 1979.

³⁰ Balázs 1976. 318.

³¹ Kovács 1975.

³² Szira 1981. 236.

³³ Kovács 1985.

³⁴ Nem egybekötött, papíralapú nyilvántartás.

³⁵ Kovács 1985. 626–634.

Zeisler József tanulmányában összegezte, hogy a tanács igazgatási informatikai mintarendszerének keretében mely programok kidolgozását tervezték: lakásgazdálkodási program; helyiséggazdálkodási program; komplex családvédelmi nyilvántartási rendszer; ügyintézési informatikai mintarendszer; területi tervezés információs rendszere; munkaerő irányítás adattára; kisiparosok és magánkereskedők integrált nyilvántartási rendszere; tanácsi épület nyilvántartás számítógépes rendszere; közműnyilvántartás; közúti jelzőtáblák nyilvántartása; környezetvédelmi adattár; személyzeti nyilvántartás; komplex tanácsi feladatnyilvántartási rendszer; szövegfeldolgozás tanácsi programjai és kisajátítási nyilvántartás.³⁶

A peremlyukkártya már fel sem merült és a papíralap is háttérbe szorult, miközben a számítógépes nyilvántartás, az informatika mind nagyobb teret nyert. A levéltárügy felé új kihívások érkeztek, hisz míg a papíralapú nyilvántartások megőrzése-fennmaradása sem volt minden esetben evidencia, addig a számítógépes nyilvántartások esetében a hardver és szoftver avulások kérdése máig megoldatlan problémát jelent.

1986-ban egy újabb felülvizsgálat keretében több tanácsi nyilvántartás vezetésének kötelmét megszüntették, az utasításban sorsukra vonatkozóan külön intézkedés nem történt³⁷

A nyilvántartás és az irat fogalmának viszonya

A nyilvántartás jogi-fogalmi tisztázatlanságával többen foglalkoztak, amit a Magyar Hírlap Tanácsok fórumában közzétett melléklete foglalt össze.³⁸ Levéltári területen 1998-ban történt kísérlet a nyilvántartás fogalmának meghatározására: a nyilvántartás „adatok, tények, ismeretek rögzítésére rendszeresített [belső ügyviteli] irat (tekintet nélkül az információhordozó anyagára és formájára.)”³⁹ A meghatározás tudományos értékű, jogi relevanciája nincs, fontos azonban, hogy iratként tekint az adott entitásra. A Levéltári terminológia lexikon⁴⁰ 16 féle fő nyilvántartást említ, de önmagában nem foglalkozik a fogalommal. A Módszertani és Szabványügyi Bizottság munkájának keretében 2019-ben elkészült „Levéltári fogalomtár” háromféle nyilvántartásról szól, a nyilvántartás általános meghatározását azonban nem adja

³⁶ Zeisler 1984. 921–925.

³⁷ Egyes nyilvántartások és adatszolgáltatások megszüntetése és módosítása. Tanácsok Közlönye, XXXV. évf. 6. sz. 1986. május 28. 377.

³⁸ Kovács Andor: Közigazgatási nyilvántartások. Magyar Hírlap 1986. január 31. 1–7.

³⁹ Réfi 1988. 53.

⁴⁰ Ember 1982.

meg.⁴¹ A nyilvántartás újabb kori fogalmát a Közszerzői Online Lexikonban találhatjuk meg, a meghatározás egyértelműen az elektronikus nyilvántartás fogalmára vonatkozik.⁴²

A 45/1958. (VII. 30.) Korm. rendelet végrehajtási rendelete még egyértelműen iratnak tekinti az „iratok nyilvántartására szolgáló lapokat, kartonokat és könyveket.”⁴³ A levéltári anyag védelméről és a levéltárakról szóló 1969. évi 27. törvényerejű rendelet végrehajtásáról szóló 30/1969. (IX. 2.) Korm. rendelet a gépi adatfeldolgozás útján rögzített adatokat az irat kategóriájába sorolta. A jelenleg hatályos levéltári törvény a nyilvántartást az irat fogalmába tartozóként kezeli, külön nem határozza meg.⁴⁴

Mára az iratok nyilvántartására, sőt tárolására szolgáló elektronikus iratkezelő rendszerek, különféle szakrendszerekben tárolt adatok – minden jogszabályi megfogalmazás ellenére – iratként történő elismerése-elismertetése elég nagy gondot okoz, amely probléma más nyilvántartások, adatbázisok terén is jelentkezik.

Az Új Magyar Központi Levéltár⁴⁵ (ÚMKL) Módszertani Osztálya irattani kutatási programjának részeként 1989-ben közzétették a tanácsok szakigazgatási szerveinél vezetett nyilvántartások számbavételét, levéltári szempontok szerinti minősítését, forrásértékük vizsgálatát, valamint szisztematikus és analitikus leírását tartalmazó kiadványt.⁴⁶ A kötet 246 vezetett nyilvántartást ismertet, javaslatot téve annak megőrzésére vagy selejtezhetségre. Az ÚMKL jegyzéke 1950-től tartalmazta mindazon nyilvántartások lehető legszéleskörűbb – de bevallottan nem teljes – listáját, melyeket levéltári őrizetbe átadandónak javasoltak, és ezt a döntési szintek szerinti bontásban is megadták, azaz meghatározták melyik szinten kell megőrizni a nyilvántartást, a helyi tanács, a járási vagy a megyei szinten, esetleg több helyen is. A kötet nem vizsgálja, ezekből melyek és milyen mennyiségben kerültek levéltárba és

⁴¹ <https://fogalomtar.archivportal.hu/a-fogalomtarrol> (Utolsó letöltés: 2025. július 15.)

⁴² Nyilvántartások (és az azt megalapozó adatszervezés) feladata az adatok rögzítése, megváltoztatása (módosítása), tárolása, visszakeresése és feldolgozása. Ennek érdekében biztosítani kell az adatok olyan logikai szervezését és fizikai tárolását, amely lehetővé teszi, hogy az adatok gyorsan hozzáférhetők, feldolgozhatók, könnyen módosíthatók, rugalmasan összekapcsolhatók, tetszőlegesen kiértékelhetők, illetéktelenektől védettek, gazdaságosan (ismétlődésmentesen, alacsony költségekkel) kezelhetők legyenek. A nyilvántartásokkal szembeni általános elvárás a megbízhatóság, az egyszerű kezelhetőség, a költséghatékonyság, a teljeskörűség és a többszörös nyilvántartás elkerülése. A nyilvántartásoknak alapvető követelményeknek (minimális redundancia, áttekinthető szerkezet, logikai integráció és centralizáció, adatfüggetlenség, adatrugalmasság, adatintegritás, folytonosság) és a személyiségi jogok védelme érdekében garanciális elvárásoknak is meg kell felelni. Közszerzői Online Lexikon. <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/nyilvantartas/> (Utolsó letöltés 2025. június 28.)

⁴³ A művelődésügyi miniszter 161/1961. (M.K. 21.) MM utasítása az állami szervek iratainak védelméről és selejtezéséről szóló 45/1958. (VII. 30.) Korm. sz. rendelet végrehajtásáról. I./2. pont.

⁴⁴ A köziratokról, a közlevéltárakról és a levéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. tv. „3. § c), irat: valamely szerv működése vagy személy tevékenysége során keletkezett vagy hozzá érkezett, bármely jelrendszerrel és adathordozón rögzített, egy egységként kezelendő rögzített információ, adategyüttes.”

⁴⁵ Új Magyar Központi Levéltár, működött 1970–1992 között, majd a Magyar Országos Levéltár része lett a levéltári anyag védelméről és a levéltárakról szóló 1969. évi 27. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 1991. évi LXXXIII. tv. alapján. Magyar Közlöny 147. sz. 1991. december 28. 3026.

⁴⁶ Petrikné, 1989.

melyeket selejtezték ki, egyszer érdemes volna a kiadványban foglaltakat a megvalósulással összevetni.

Az ÚMKL vizsgálatát tartalmazó kiadványban terjedelmi okok miatt csak a megőrzendő, levéltári őrizetbe adandó nyilvántartások köre jelent meg nyomtatásban, a levéltári szempontból nem megőrzendőnek, azaz a nyilvántartás vezetésének okafogytával selejtezhetőnek minősített nyilvántartások listáját a Módszertani Osztály őrizte. Az ÚMKL vizsgálata azt is megállapította, hogy a nyilvántartások vezetésének kezdetét még csak meg lehetett állapítani valamely jogi normából, de lezárásukat már nem, így sorsuk, fennmaradásuk nehezen volt követhető.

A nyilvántartások döntő hányadát valamely jogszabály felhatalmazása alapján vezették a tanácsok, később az önkormányzatok, de ezek a jogszabályok a legritkább esetben rendelkeztek az adott nyilvántartás megőrzéséről, levéltárba kerüléséről. Böör László ismertetése a megjelent kötetről pontosan foglalja össze a nyilvántartások problémakörét: „...a nyilvántartások többnyire „kívül esnek” a különböző irattári terveken, lévén többnyire iktatatlan és külön kezelt iratok, amelyek gyakran még az irattárakba sem kerülnek, megmaradnak az ügyintézők asztalfiókjaiban.”⁴⁷ Petrikné Vámos Ida a kötetben felsorolt nyilvántartások 82%-át tartotta valamelyik tanácsi szinten mindenképpen megőrzendőnek, 18%-át pedig egyedi mérlegelés alapján megőrizhetőnek. Böör László ismertetőjében néhány tételt megemlít, melyek megőrzésével nem ért egyet (például a 200. sorszámon az ebadót fizetők nyilvántartása), de mind a problémafelvetést, mind megoldásának megközelítését fontosnak tartotta, és ezzel magam is egyetértek, különös tekintettel azért, mivel a hazai levéltári szakirodalom adós a kérdéskör vizsgálatával.

Az önkormányzatiság és a jogállamiság a nyilvántartások egy részét feleslegessé tette, más részét átalakította. A levéltári szakirodalom az egykori tanácsi illetve az újonnan keletkezett önkormányzati vagy kormányhivatali nyilvántartások értékelésének kérdésével adós maradt. Az önkormányzatok és állami szervek nyilvántartásaikat ma már szinte kizárólag elektronikus úton vezetik, melyek adatbázisként az irattári tervben a legritkább esetben jelennek meg, kívül maradnak a szabályozott iratkezelés területén, amint azt a Levéltári Kollégium Módszertani és Szabványügyi Bizottsága jelentésében megállapította.⁴⁸ Fennmaradásuk esetleges, ami adatvédelmi okokra is visszavezethető. Utóbbi érvek a megőrzés közérdekű archiválási célú kivételével cáfolhatóak lennének abban az esetben, ha a nyilvántartás

⁴⁷ Böör, 1991: 96–97.

⁴⁸ Boross–Gerhard–Horváth–Laczlavik–Lux–Sipos, 2019: 6.

maradandó értékű, de ha nem is kerül a levéltár látókörébe, úgy a GDPR archiválási célú kivételszabálya sem alkalmazható.⁴⁹

A mára elektronikus úton létrehozott nyilvántartások adatbázist képeznek, melyek fogalma már az irat kategóriáját feszegeti és mint adatbázis, nem is minden esetben kerül be az irattári tervbe. A papíralapú nyilvántartások megőrzését a korábbi tanácsi iratkezelési szabályok sem rendezték megnyugtatóan. A Minisztertanács Tanácsi Hivatalának Elnöke a 8002/1987. (TK. 9.) MT TH sz. tájékoztatójának melléklete tartalmazta először felsorolásszerűen a hatályos tanácsi nyilvántartások körét és az azokat előíró jogszabályokat.⁵⁰ A tájékoztató magába foglalta a tanácsi szintek megjelölését, ahol az adott nyilvántartást vezetni voltak kötelesek, de a megőrzésről, selejtezésről nem intézkedett.⁵¹

A 335/2005. (XII. 29.) Korm. rendelet lehetőséget biztosít a nyilvántartások külön tételszámon történő beemelésére az irattári tervbe,⁵² de külön vizsgálat tárgyát képezhetné, hogy a különféle szaknyilvántartások milyen szoftverek használatával jöttek létre, és ezeknek a szoftvereknek az életciklusa vajon milyen fázisban van, azaz a kezelt adatok átemelhetőek belőle valamely levéltári szoftverbe, ha igen, mekkora anyagi és szellemi ráfordítással. Az egyértelmű tendencia, miképp az iratkezelés az elektronizálás, a papírnélküliség irányába halad, úgy a nyilvántartások is adatbázisba szerveződnek és eltűnik a hagyományos papíralap, illetve a papíralap az azon rögzített adatok feldolgozása után kiselejtezhetővé válik.

A nyilvántartások elektronizálásának folyamata az ezredforduló után felgyorsult, egy 2004-es jelentés alapján az önkormányzatok 97 %-a rendelkezett már számítógéppel, 90 %-uknak volt internet csatlakozása, 38 %-uk rendelkezett saját honlappal és valamilyen aktív elektronikus közszolgáltatást (nyomtatvány letöltés, beadás, tranzakció) a városok 43 %-a, a nagyközségek 16 %-a és a községek 4,2 %-a tudott biztosítani.⁵³

⁴⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete A természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet – GDPR): (50). preambulim bekezdés: „A közérdekű archiválás céljából, tudományos és történelmi kutatási célból vagy statisztikai célból folytatott további adatkezelést összeegyeztethető, jogszerű adatkezelési műveleteknek kell tekinteni.” A 89. cikk megfogalmazásában ugyanez ismétlődik, részletesebben kifejtve.

⁵⁰ A Minisztertanács Tanácsi Hivatala 8002 1987. (TK 9.) MT.TH számú tájékoztatója a tanácsi nyilvántartásokat előíró jogszabályok jegyzékéről. Melléklet: Jegyzék a Jogszabály alapján kötelezően vezetett tanácsi nyilvántartásokról. Tanácsok Közlönye XXVI. évf. 9. sz. 1987. május 7. 359–372.

⁵¹ A tájékoztatót a belügyminiszternek az egyes jogi iránymutatások visszavonásáról szóló 8001/1992. (BK. 1.) BM tájékoztatója 1992. január 21-ével visszavonta. Belügyi Közlöny III. évf. 1. sz. 25–26.

⁵² A közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének általános követelményeiről szóló 335/2005. (XII. 29.) korm. rendelet „10. § (2) Külön irattári tételeket lehet kialakítani iratfajta alapján

a) a jogszabályban vagy belső utasításban előírt, különböző célú és adattartalmú nyilvántartásokból;”

⁵³ ITTK 2004. 42–44.

A nyilvántartások egyedileg fejlesztett szoftvereken, különböző szakrendszerekbe kerültek. Ugyanakkor központilag nem került meghatározásra, milyen közszolgáltatási, információs rendszert alkalmazzanak a helyi önkormányzatok, így „párhuzamos fejlesztések zajlanak egymásról keveset, vagy alig tudva.”⁵⁴ Szigetszerű alkalmazások sora került fejlesztésre, melyről egy önkormányzati informatikát vizsgáló szerző így ír : „Gondoljunk csak bele: ma egyetlen polgármesteri hivatalban 45-55-féle(!) szakrendszer fut, ráadásul minden egyes funkcióra több megoldás létezik a piacon, s így összesen akár 100-200-féle futó szakrendszerről is beszélhetünk országszerte. Ezek megfeleltetése, jogszabályi háttere, gyártói támogatása finoman fogalmazva is különböző szintű, esetenként nem is lehetséges.”⁵⁵ A szakrendszerek egy részének adatai bizonytalannal maradandó értékűek lehetnek – de ezeknek nyilvántartásoknak az adatait csak a szakrendszeri szoftverrel együtt lehetne megőrizni, amire hazai példa nincs.

A helyzet a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény (Mötv.)⁵⁶ hatályba lépésével jelentősen megváltozott, megkezdődött az egységes szabályokra alapozott informatikai rendszerek kiépítése. 2016. július 1-től a helyi önkormányzatok számára kötelező elemként az ASP országos elektronikus információs rendszerhez kellett csatlakozni.⁵⁷ A rendszer működését 2016-ban jogszabályi szinten szabályozták.⁵⁸ Az igazgatási feladatokat támogató nyilvántartások, szakrendszerek az ASP rendszer részévé váltak. A szakrendszerek adatainak megőrzése, selejtezése további levéltári vizsgálatokat igényelne, bizonyos, hogy nem egy szakrendszerben tárolt adatok a jövőben a múlt kutatóinak jó szolgálatot tehetnének.⁵⁹

Néhány esetben a nyilvántartások selejtezésének kérdése jogszabályi szinten is megjelenik, így 1994-ben a rendőrségi törvényben rögzítették, hogy a belügyminiszternek hat hónapon belül gondoskodnia kell a határidőn túl vezetett vagy már nem kezelhető adatokat tartalmazó nyilvántartásoknak a levéltárakra vonatkozó rendelkezések szerinti selejtezéséről.⁶⁰ A belügyminisztériumi intézkedés – ha megszületett is, nem sikerült nyomára bukkannom –

⁵⁴ Belényesi 2007. 119.

⁵⁵ Vékás 2016. 51.

⁵⁶ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól. Magyar Közlöny 1941. sz., 2011. december 28., 39436–39478.

⁵⁷ ASP (Application Service Provider – Alkalmazásszolgáltatás): a felhasználó nem egy számítógépes programot vásárol meg, amit a helyi számítógépre telepít, hanem egy távoli szolgáltató központtól szolgáltatásként veszi igénybe az alkalmazásokat, internetböngésző használatával.

⁵⁸ Az önkormányzati ASP rendszerről szóló 257/2016. (VIII. 31.) Korm. rendelet.

⁵⁹ 257/2016. (VIII.31.) Korm. rend. 3 § (2): Az önkormányzati ASP rendszer szakrendszerei: a) iratkezelő rendszer, b) önkormányzati települési portál rendszer, c) az elektronikus ügyintézési portál rendszer, ideértve az elektronikus űrlap-szolgáltatást, d) gazdálkodási rendszer, e) ingatlanvagyon-kataszter rendszer, f) önkormányzati adórendszer, g) ipar- és kereskedelmi rendszer, h) hagyatéki leltár rendszer.

⁶⁰ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 102. §., Magyar Közlöny 41. sz. 1994. április 20.

nem került nyilvános közzétételre, a jogszabályi szakaszt 2007-ben hatályon kívül helyezték,⁶¹ amit a hat hónap sokszoros letelte indokolhatott.

Másik példa közelmúltbéli, az önkormányzati hivatalok egységes irattári tervének kiadásáról szóló 78/2012. (XII. 28.) BM rendelet 3/A. §-a a következő előírást tartalmazza: „a személyiadat- és lakcímnyilvántartás manuális (kartonos) állományának történeti adatait, a lecserélt nyilvántartó kartonokat 2024. január 1. napjáig selejtezési eljárás alá kell vonni.”⁶² A vonatkozó irattári tétel átalakulása érdekes történet, a jogszabály hatályba lépése idején (2013. január 1.) a H201. tétel „adategyeztetés” tárgyú 5 éves őrzési idejű iratokat tartalmazott. A tárgykör 2020-tól megszűnt, helyette megjelent a H201. tételszámon 1 éves őrzési idővel „a személyiadat- és lakcímnyilvántartás manuális (kartonos) állományának történeti adatai, a lecserélt nyilvántartó kartonok” tétel.

A manuális (kartonos) állomány selejtezésére (megsemmisítésére) nyilvánvalóan az elektronikus nyilvántartásba történő adatátvitel befejezése okán kerül sor és ezért is került az irattári tervbe az adatrögzítés során használt alapidat. Magáról a nyilvántartásról, annak jövőbeni sorsáról azonban nem esik szó a BM rendelettel kiadott irattári tervben.⁶³

A nyilvántartások irat mivolta levéltárelméleti kérdés. Az iktatás iratnyilvántartás, a papíralapú iktatókönyv irat. Az elektronikus iktatókönyv elektronikus irat, de mára az iratkezelési szoftver az érkeztetés, iktatás, ügyintézés, irattározás, selejtezés, levéltári átadás adatai mellett magukat az ügyiratokat is tartalmazza. Az irat fogalom levéltári jog oldaláról történő meghatározása új kihívások elé néz,⁶⁴ ugyanakkor az irat fogalmának jelenlegi meghatározása kellően tág ahhoz, hogy a szakrendszerekben vezetett nyilvántartások elektronikus állományai is részét képezzék.⁶⁵ Az Ltv. egyik utóbbi módosítása előírja, hogy a közfeladatot ellátó szerv köteles a „köziratokról vezetett nyilvántartásban rögzített metaadatokat a nyilvántartásnak az illetékes közlevéltár részére történő átadásáig vagy a

⁶¹ 2007. évi XC törvény 20. § (3) bek.-vel.

⁶² Az önkormányzati hivatalok egységes irattári tervének kiadásáról szóló 78/2012. (XII. 28.) BM rendelet 3/A §-át beiktatta a a hatósági eljárások egyszerűsítésével összefüggő egyes miniszteri rendeletek módosításáról szóló 24/2021. (VII. 30.) BM rendelet 9. §-a: „A személyiadat- és lakcímnyilvántartás manuális (kartonos) állományának történeti adatait, a lecserélt nyilvántartó kartonokat 2024. január 1. napjáig selejtezési eljárás alá kell vonni.”. Hatályos 2023. január 1-jétől.

⁶³ A nyilvántartás jogszabályi alapja a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. tv. és a végrehajtására kiadott 146/1993. (X.26.) Korm. rendelet.

⁶⁴ Bővebben ld.: Bényei Balázs István: Az irat fogalmának átalakulása a 19. századtól napjainkig. Levéltári Közlemények, 93. (2022) 143–156.

⁶⁵ A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 3. § c) irat: valamely szerv működése vagy személyi tevékenysége során keletkezett vagy hozzá érkezett, bármely jelrendszerrel és adathordozón rögzített, egy egységként kezelendő rögzített információ, adategyüttes.

nyilvántartás egészének selejtezéséig épségben megőrizni.” /Ltv. 9. § (1) bek. i)/⁶⁶ A tv. indoklása alapján az adott évre vonatkozó elektronikus iktatókönyv, mint adategyüttes önmagában is iratnak minősül. Az Ltv. fogalom-meghatározása alapján – ahogy a papíralapú iktatókönyvből – úgy az adatbázisból sem lehet egyes iratokat törölni, csak a teljes adatbázist – ha annak nincs már sem ügyviteli, sem maradandó értéke. Az analógia alapján ez bármely adatbázisra igaz lehet, ha korábban papíralapon létezett, de akkor is, ha csak elektronikusan létezik.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) esetében a jelenleg hatályos szabályozás⁶⁷ a törvény hatálya tekintetében az irat fogalmát kitágítja azzal, hogy a tv. alkalmazásában „irat és nyilvántartás (a továbbiakban együtt: irat) a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 3. §-ának c) pontjában meghatározott irat.” A tv. hatálya alá tartozó szervek nyilvántartásai esetében az irat fogalom kiterjesztése lehetővé teszi a nyilvántartások teljes körű bevonását az iratkezelés ellenőrzésébe. Az általános levéltári szabályozás esetében érdemes volna átgondolni ezt a jogi megoldást.

Ha megvizsgáljuk az önkormányzati hivatalok hatályos egységes irattári tervét,⁶⁸ akkor 2024. év végén 40 nyilvántartást fedezhetünk fel önálló irattári tételként. Az irattári terv nem tartalmaz minden létező nyilvántartást, ami tetten érhető az irattári terv tétel meghatározásainál, pl. a H.2. A polgárok személyi adatainak, lakcímének nyilvántartásával és a központi címregiszterrel kapcsolatos ügyek” címszó alatti négy irattári tétel magát a nyilvántartást nem tartalmazza, csak a nyilvántartással–címregiszterrel kapcsolatos ügyeket sorolja fel. A negyven jogszabály által vezetendő nyilvántartásból 31 nem selejtezhető, a szerv irattárában őrzendő, 9 esetében 5–50 év őrzési idő utáni selejtezhetőségi idővel szerepel. Mindössze két nyilvántartással kapcsolatos esetben kerülhetnek az iratok (adatok) 15 év után levéltárba, az egyik a „közműnyilvántartás ügyei” tétel (E222), a másik a „köztemetők létesítése, lezárása, megszüntetése, nyilvántartásai, térképei, újbóli használatba vétele” irattári tétel (E406). Míg utóbbinál a nyilvántartás egyértelműen szerepel a meghatározásban, ez előbbinél kissé bizonytalan, hogy a nyilvántartás részét képezi-e az irattári tételnek.

⁶⁶ Beiktatta az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről, valamint egyes, az ingatlan-nyilvántartással, területrendezéssel, településrendezéssel kapcsolatos és kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXLVI. tv. 17. §-a.

⁶⁷ 2003. évi III. törvény az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról.

⁶⁸ Az önkormányzati hivatalok egységes irattári tervének kiadásáról szóló 78/2012. (XII.28.) BM rendelet.

A téma lezárásaként a nyilvántartások megőrzésének, selejtezésének vagy inkább megsemmisítésének egy évszázadra visszanyúló példáját a bünygyi nyilvántartások megőrzéstörténetén keresztül mutatnám be. Selejteztörténetről nem beszélhetünk, jogi norma alapján végzett selejtezések hiányában.

A bünygyi iratok selejtezésével kapcsolatban 1893-ban kelt az első írásos szabályozás, mely egy fennálló gyakorlatot rögzített, az IM rendelkezés a 32 évnél régebbi iratok selejtezését engedélyezte.⁶⁹ A 24.300/1908. IM rendelet⁷⁰ az országos bünygyi nyilvántartás tárgyában „VIII. selejtezés” fejezete részletesen rögzíti a nyilvántartásra vonatkozó szabályokat. „Az országos bünygyi nyilvántartó hivatal az olyan egyének lapjait és fényképeit, akiknek elhalálozását hiteltérdemlő módon igazolva látja, az országos bünygyi nyilvántartásból eltávolítja és megsemmisíti, vagy összezúzva értékesítheti, esetleg a bünygyi múzeumnak engedheti át.” (48. §) El kellett távolítani az országos bünygyi nyilvántartásból azoknak a személyeknek a lapjait és fényképeit is, akik 70. évüket betöltötték. A feladatot az úgynevezett betűcsoport⁷¹ végezte, a Hivatal ügyrendjében előírtak szerint.⁷²

A korban nem meglepő, hogy a levéltár nem kap szerepet az eljárásban, annál érdekesebb, hogy felmerül egyes nyilvántartó lapok és fényképek bünygyi múzeumnak történő átadása.⁷³ A jogszabály 1964. szeptember 1-jéig volt hatályban, akkor felváltotta a 3/1964. (VIII. 20.) BM rendelet,⁷⁴ amely a múzeum, levéltár szerepét nem említi. A rendelet alapján a bíróságok által jogerősen elítélteket elhalálozásuk időpontjáig, illetve addig kellett nyilvántartani, míg 75. életévüket be nem töltötték. A nyilvántartást a Belügyminisztérium Országos Rendőrfőkapitányság Bünygyi Nyilvántartó Osztálya vezette. A nyilvántartás vezetése az irattári terven kívül történt, nem tartották iratnak, annak ellenére, hogy akkoriban még papíralapon vezették.

⁶⁹ 20.728/1893. IM sz., bünygyi iratok selejtezése: „A kir. igazságügyminisztérium kijelentette, hogy a bünygyi ügyekre vonatkozó iratok a fennálló gyakorlat szerint csak akkor selejtezhetők, ha 32 évnél régebbiek és akkor is akkép, hogy a kezelési könyvek és jegyzékek, valamint az eredeti okiratok és a bírói ítéletek kivétel nélkül megőrzendők.” Igazságügyi Közlöny II. évf. 11. sz., 295.

⁷⁰ A m. kir. igazságügyi és belügyi minisztereknek 24300/1908. IM számú rendelete az országos bünygyi nyilvántartás tárgyában. 1908. évi Igazságügyi Közlöny 10. sz. melléklete VIII. fejezet, selejtezés. Igazságügyi Közlöny XVII. évf. 10. sz. 1–36.

⁷¹ A betűcsoport feladata volt a nyilvántartások évente történő átnézése, az alfabetikus rend fenntartása, helyreállítása céljából.

⁷² A m. kir. igazságügyminiszternek és a m. kir. belügyminiszternek 25.700/1938. I. M. számú rendelete az Országos Bünygyi Nyilvántartó Hivatal ügyrendjének megállapítása tárgyában. 72–74. § Ellenőrzés és selejtezés. Budapesti Közlöny, 162. sz., 1938. július 23. 1 – 7.

⁷³ Kékiné Rozsnyai Éva r.a., múzeumvezető 2023. december 15-i, e-mail-es tájékoztatása alapján a Rendőrmúzeumba az 1964-ig hatályban volt jogszabály alapján nem került személyi lap.

⁷⁴ 3/1964. (VIII. 20.) BM rendelet a büntető, egyes szabálysértési vagy rendőrhatalósági eljárásban felelősségre vont és a körözött személyek nyilvántartásáról. https://jogkodox.hu/jsz/1964_3_bm_rendelet_8933881 (Utolsó letöltés: 2025. augusztus 5.

A rendelet intézkedett arról, hogy amennyiben a nyilvántartásba vétel alapjául szolgáló ok megszűnt, akkor az érintett személy adatait a nyilvántartásból törölni kell, valamint arról, hogy a nyilvántartási határidő lejártával vagy a nyilvántartásba vétel alapjául szolgáló ok megszűnésével a nyilvántartási anyagot selejtezni lehet. A „lehet” szó jogilag nem kötelezettséget írt elő, azaz nem ütközött jogszabályba, ha a nyilvántartási anyagot tovább őrizték. A nyilvántartás szolgálati titok minősítést kapott, így selejtezése TÚK⁷⁵ selejtezés szabályai alapján történhetett meg, a levéltár bevonása nélkül, a rendelet a levéltár szerepét nem említi.

A fenti rendeletet a 4/1970. (VII. 19.) BM rendelet helyezte hatályon kívül.⁷⁶ A nyilvántartásokat immár a Belügyminisztérium Országos Rendőrfőkapitányság Bűnügyi nyilvántartó-, értékelő- és statisztikai osztálya vezette. A nyilvántartás adatainak megőrzését az egyes bűncselekmények súlyához mérték, a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítést követő 3–10 évig őrizték meg azokat, továbbra is szolgálati titokként. A rendelet nem szólt a nyilvántartás adatai (iratai) őrzési idő lejártá utáni sorsáról, csak annyit mondott ki, hogy meddig kell megőrizni.

Az 5/1979. (X. 14.) BM rendelet⁷⁷ a bűnügyi nyilvántartás adatainak gyűjtését, kezelését a Belügyminisztérium Bűnügyi Nyilvántartó Osztályának feladatává tette. A nyilvántartás adatainak megőrzését egy magasabb szintű jogszabály⁷⁸ előírásai alapján a bűncselekmény súlyától függően a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítést követő 3–15 évben határozták meg. Az elhalt személy nyilvántartását meg kellett szüntetni. A nyilvántartás megszüntetésének módjáról a rendelet nem intézkedett és selejtezéssel, levéltárral kapcsolatos rendelkezést sem tartalmazott.

A rendeletet a bűnügyi nyilvántartásról és a hatósági erkölcsi bizonyítványról szóló 1999. évi LXXXV. törvény váltotta fel. A rendszerváltás a személyes adatok kezelése terén szemléletmódosítást hozott, amit jogi normák erősítettek meg. A személyes adatok alkotmányos védelmét az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény teremtette meg, amely hazánkban elsőként határozta meg alapvető emberi jogként a személyes adatok

⁷⁵ Titkos Ügykezelés

⁷⁶ 4/1970. (VII. 19.) BM rendelet a büntettek és egyes szabálysértések miatt felelősségre vont, a rendőrhatalósági felügyelet és kitiltás hatálya alatt álló, valamint a körözött személyek nyilvántartásáról.

https://jogkodex.hu/jsz/1970_4_bm_rendelet_6936374 (Utolsó letöltés: 2025. augusztus 5.)

⁷⁷ 5/1979. (X. 14.) BM rendelet a bűnügyi nyilvántartásról.

https://jogkodex.hu/jsz/1979_5_bm_rendelet_2433509 (Utolsó letöltés: 2025. augusztus 5.)

⁷⁸ 1979. évi 5. törvényerejű rendelet a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról.

védelmét.⁷⁹ Az adatkezelést, adatfeldolgozást 1992-ben törvényi szinten szabályozták,⁸⁰ a törvény hatálya mind a számítógépes, mind a manuális adatkezelésre kiterjedt. Alapelv, hogy személyes és különleges adatok kezeléséről csak törvény rendelkezhet. A bűnügyi nyilvántartással kapcsolatos rendelkezéseket tehát törvénybe kellett foglalni. Az ezredfordulóra a korábbi papíralapú nyilvántartást elektronikus nyilvántartás váltotta fel. A levéltártudomány és a levéltári jog egyik kihívása, hogy az irat és az adat fogalmát összeegyeztesse és az adatokból álló elektronikus nyilvántartásokat az irat fogalma körébe vonja.

A törvényben az adatkezelés kapcsán az irat fogalmáról nem esik szó. A klasszikus büntettek nyilvántartása mellett új nyilvántartások is megjelennek, így például a DNS-profil nyilvántartás. A törvény 48. §-a előírja, hogy „(1) „Meg kell szüntetni annak a nyilvántartását, akire vonatkozóan a nyilvántartási idő letelt. (2) A nyilvántartás megszüntetését a számítógép adatbázisából törléssel és a nyilvántartott okmány, illetve más adathordozó fizikai megsemmisítésével kell végrehajtani.” A jogszabály szövegezése sem ad lehetőséget arra, hogy a nyilvántartás valamiképp a levéltári jogi normák hatókörébe kerüljön, az okmányok, fizikai adathordozók esetében sem a selejtezés, hanem a megsemmisítés fogalmát használja. Ugyanakkor a tv. 51. § -a lehetővé teszi, hogy „a nyilvántartásban kezelt adatok statisztikai, illetve tudományos kutatási célra — személyazonosításra alkalmatlan módon — átadhatók és felhasználhatók.”

A bűnügyi nyilvántartások területét ma a 2009. évi XLVII. tv. szabályozza, közhiteles hatósági nyilvántartásokként.⁸¹ A törvény részletesen meghatározza, mely adatokat lehet és kell nyilvántartani és a nyilvántartás részére előírás, hogy tartalmazza az adat törlésének várható időpontját. Az anonimizált nyilvántartási adatok statisztikai vagy tudományos célra történő felhasználását a törvény engedélyezi. A nyilvántartások teljes mértékben elektronikusak, nem tartoznak az iratkezelési szabályzat hatálya alá. A Bűnügyi Nyilvántartó Hatóság a Belügyminisztériumhoz tartozik, így iratkezelését a BM szabályzata határozza meg.⁸² A Magyar Nemzeti Levéltár egyetértésével kiadott szabályzat a „Bűnügyi nyilvántartó hatóság ügyei” címszó alatt 13 irattári tételt tartalmaz, mind nyilvántartással kapcsolatos ügyeket, de nem tartalmazza magát a nyilvántartást.

⁷⁹ „59. § A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.”

⁸⁰ 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról.

⁸¹ 2009. évi XLVII. törvény a bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról. Magyar Közlöny 83. sz. 2009. június 19. 17617–17645.

⁸² 27/2014. (XII. 23.) BM utasítás a Belügyminisztérium Egyedi Iratkezelési Szabályzatának kiadásáról. Hivatalos Értesítő 64. sz. 2014. december 23. 13241–13297.

A bünygyi nyilvántartás jogi norma alapján soha nem került a levéltárak hatósugarába, a papíralapú időszakban sem, az elektronikus világban pedig már az iratkezelési szabályzat hatálya alól is kikerült. A GDPR hatályba lépése óta az adatok tárolására szigorú adatvédelmi alapelvek vonatkoznak, azaz a személyes adatok tekintetében – többek közt – a korlátozott tárolhatóság elvének is meg kell felelni, ami annyit jelent, hogy minden nyilvántartás, adatbázis esetében a személyes, főképp különleges adatok tárolása, megőrzése csak törvényi rendelkezés alapján lehetséges, és csak a törvényben meghatározott ideig. A meghatározott őrzési időt az archiválási célú tovább őrzés megtörheti, felülírhatja.

A bünygyi nyilvántartások forrásértékét alátámasztja a fogolytörzskönyvi nyilvántartások kutatása iránti igény. A főváros területén működő fogházak fogolytörzskönyvi nyilvántartása – a GDPR rendelkezéseinek betartásával – az interneten is kutatható.⁸³ Budapest Főváros Levéltára részéről az 1990 előtt keletkezett büntetés-végrehajtási nyilvántartások - később személyi dossziék - iratértékelés utáni átvétele folyamatos, de ez nem országos gyakorlat. Az 1950-es években a fogvatartotti nyilvántartásokat kartoték-rendszeren vezették, majd áttértek a személyi dossziés rendszerre, ami már több, mint egy nyilvántartás, hisz minden, a fogvatartottal kapcsolatos irat ott kerül lerakásra, a személyi dossziék 50 éves őrzési idő után levéltába adandónak minősültek.⁸⁴ A legújabb BVOP utasítás már nem kötelező átvételt, csupán mintavételes eljárást ír elő a fogvatartott büntetés-végrehajtással kapcsolatos anyaggyűjtő dossziéja tekintetében 50 év helybeni őrzés után.⁸⁵

A téma további kifejtése jelen tanulmány keretein belül nem lehetséges, de annyi bizonyos, az iratok (adatok), nyilvántartások maradandó értékű részének megőrzése, selejtezésének kontrollálása, sok esetben selejtezés nélküli megsemmisítésének megelőzése fontos levéltári feladat, az elektronikus nyilvántartások korában még inkább.

⁸³ <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Fogoly/> (Utolsó letöltés: 2025. augusztus 5.)

⁸⁴ 108/1971. (I.K. 8.) IM sz. utasítás az igazságügyi szervek iratainak irattári kezeléséről és selejtezéséről. Igazságügyi Közlöny LXXIX évf. 1971. 8. sz., 146 – 149. A közlönyben az irattári tervet nem tették közzé.

⁸⁵ 2/2025. (I. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Egységes Iratkezelési Szabályzatáról. Hivatalos Értesítő 2025. 3. sz., 136 – 206.

Források, szakirodalom

Levéltári források:

XXIII. 103.a.13. Budapest Fővárosi Tanács VB Titkárságának általános iratai

Szakirodalom:

- ITTK 2004. Információs Társadalom és Trendkutató Központ (ITTK): Magyar Információs Társadalom Éves Jelentés 2004.
<http://mek.oszk.hu/02700/02725/02725.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.06.29.)
- Balázs 1952. Balázs Péter: A Győr-Sopron Megyei Közlevéltár 1952. I. évnegyedi tervmunkája. Levéltári Híradó, 2. (1952) 2. sz. 53–61.
- Balázs 1976. Balázs Péter: A tanácsi levéltárak 1974-ben és 1975-ben. Levéltári Közlemények, 47. (1976) 2. sz. 303–328.
- Belényesi 2007 Belényesi Emese (szerk.): E-önkormányzat – polgármesteri hivatal az információs társadalomban. In: E-government tanulmányok XVIII., Budapest, E-Government Alapítvány a Közigazgatás Modernizációjáért, 2007.
- Beér 1954. Beér János: A bürokratizmus elleni harc kérdései. Társadalmi Szemle. IX. (1954) 7. sz. 37–58.
- Bonczó–Kiss 1979. Bonczó Eszter – Kiss József: Közigazgatási nyilvántartások korszerűsítése Vas megyében. Állam és Igazgatás, XXIX. (1979) 9. sz. 849–855.
- Boross–Gerhard–Horváth–Laczlavik–Lux–Sipos. 2019 Boross István – Gerhard Péter – Horváth J. András – Laczlavik György – Lux Zoltán – Sipos András: Iratképzők – maradandó értékű iratok – levéltárak. Problématérkép. Levéltári Szemle, 69. (2019) 4. sz. 5–27.
- Csizmadia 1953. Csizmadia Andor: A községi nyilvántartások rendezésének kérdéséhez. Állam és igazgatás, V. (1953) 6. sz. 315–326.
- Ember 1982. Ember Győző: Levéltári terminológiai lexikon. Budapest, 1982. 1–381.
- Fluck 1936. Fluck András: A községi jegyző munkaterhe. In.: A mai magyar község. Budapest, 1936. 93–110.
- Kovács 1985. Kovács Andor: A tanácsi nyilvántartások korszerűsítésének lehetőségei. Állam és Igazgatás, XXXV. (1985) 7. sz. 626–634.
- Kovács 1975. Kovács Béla: A peremlyukkártya alkalmazása a levéltári munkában. Levéltári Szemle, 25. (1975) 1. sz. 197–207.
- Kovacsics 1952. Kovacsics József: Községi nyilvántartások rendezése. Állam és igazgatás, IV. (1952) 7. sz. 365–371.

- Kovacsics 1972. Kovacsics József: Az információs folyamatok gépesítése a tanácsi igazgatásban és a rendszerszervezés. Állam és Igazgatás, XXII. (1972) 12. sz. 1090–1099.
- Mártonffy 1939. Mártonffy Károly: A magyar közigazgatás megújulása. Budapest, 1939. 1–332.
- Mihály 1967. Mihály Lajos: Az információ néhány kérdése a tanácsi vezető szervek munkájában. Állam és Igazgatás, XVII. (1967) 3. sz. 250–257.
- Oltvai–Vörös–Balázs 1957. Oltvai Ferenc – Vörös Károly – Balázs Péter: A területi állami levéltárak alapleltárainak kiadása. Levéltári Híradó, 7. (1957) 3–4. sz. 437–452.
- Petrikné 1989. Petrikné Vámos Ida: A tanácsi nyilvántartások levéltári forrásértéke az irattani kutatások tükrében. Budapest, 1989. (Levéltári módszertani füzetek 8.) 1–190.
- Raft 1973. Raft Miklós: Modell-sémák a szervezetre és a létszámról, a működés korszerűsítésének néhány problémája. Állam és Igazgatás, XXIII. (1973) 1. sz. 53–65.
- Réfi 1988. Réfi Oszkó Magdolna: Iratfajták, irattípusok. Budapest, 1988. (Levéltári módszertani füzetek 6.) 1–259.
- Szira 1981. Szira József: A megyei számítógépes információs mintarendszer. XXXI. (1981) 3. sz. 236–248.
- Varga 1966. Varga György: A dolgozók ügyeinek intézése a tanácsi szerveknél. Állam és Igazgatás, XVI. (1966) 10. sz. 865–876.
- Vékás 2016. Vékás Sándor: Az önkormányzati informatika aktuális feladatai és problémái – információbiztonság, ASP, elektronikus közszolgáltatások, Smart City. Új Magyar Közigazgatás, IX. (2016) 3. sz. 49–55.
- Zeisler 1984. Zeisler József: Számítógépes adatkezelés fejlesztése a tanácsoknál. Állam és Igazgatás, XXXIV. (1984) 10. sz. 918–927.